

Doğanın Süsleri

Cenk Durmuşkahya
cdkahya@hotmail.com

Romantizmin Simgesi, Zakkum

Romantizmin ve cazibenin simgesi olan zakkum çiçeklerinin öyküsü, Yunan mitolojisinde şöyle anlatılıyor: Leander adındaki genç, Yunan Denizi'nin (Marmara) karşı kıyısında oturan genç kıza kur yapmak ve onu görmek için her gece yüzererek karşı kıyıya geçer. Yine fırtınalı bir eylül akşamında, sevgilisinin hasretiyle yanıp tutuşan Leander kendini azgın sulara bırakır. Tam karşı kıyıya varmak üzereyken fırtınanın şiddetine dayanamayan Leander karanlık sularla yorgunluktan can verir. Azgın dalgalar, sevgilisini bir kez daha görebilmek için çırpınan gencin cansız bedenini beyaz kumlara bırakır. Bunu gören genç kız, sevgilisi için topladığı zakkum çiçeklerini Leander'in cansız bedenine serer. İşte o günden bu yana, zakkum çiçekleri Leander'in sonsuz aşkının simgesi olarak sahilleri süslüyor.

Birçok yabancı dilde "oleander" olarak isimlendirilen zakkumun yaygın adı, sevgilisini görmek uğruna boğulan Leander'den geliyor. Ülkemizdeyse, ağaç, ağaç, ağaç ve zakkım ağacı olarak da biliniyor. "Zakkımın kökü" deyimini bilirsiniz. (Yemeklerine burun kıvrılan annelerin sıklıkla kullandığı "zakkımın kökünü ye!" ifadesinde çok geçer örneğin!) Buradaki "zakkım" aslında zakkumun ta kendisi. Çok zehirli bir bitki olan zakkum, eski çağlarda kuvvetli bir zehir olarak da kullanılıyordu. Bu özelliğinden dolayı, bazı bölgelerde hâlâ "eşek öldüren" adıyla da biliniyor.

Bilimsel adı *Nerium oleander* olan zakkum, Apocyanaceae ailesinden. Anavatanyasa Doğu Akdeniz. Kokusuz ve oldukça zehirli bir bitki. Ülkemizde sadece bir türü yetişen zakkumun yaklaşık 5 türü bulunuyor. Islak ve nemli yerlerde, dere yataklarında ve özellikle sahillerde doğal olarak yetişen zakkum bitkisi herdem yeşil, yani kışın yapraklarını dökmeyen bir çalı. Bahar aylarından başlayarak sonbahara kadar uzun bir süre pembe-beyaz çiçekler açan zakkumlar, 2-3 m kadar boylanabiliyor. Gövdesi çok dallı ve boz renkli. Yaprakları 10-15 cm. uzunluğunda, 2-3 cm. genişliğinde. Üst yüzeyi parlak ve derimsi olup uç kısmı oka benziyor. Yaprak altlarıysa açık yeşil. Meyvesiyse 10-15 cm boylarında ve ince uzun yapıda; kuruyunca kenarlarından çatlayarak açılıyor. Tüylü tohumları da rüzgarlarla taşınarak uzak mesafelere ulaşabiliyor. Ülkemizde Ege, Akdeniz kıyılarında çok sık olarak rastlanan zakkum, az da olsa Karadeniz Bölgesi'nde de bulunuyor. Genellikle kıyı şeridini ve alçak kesimleri tercih eden bu bitki Atlas Dağları'ndaysa 2500 m yüksekliğe kadar çıkabiliyor.

Zakkumun tarih öncesinde tam olarak nasıl isimlendirildiği bilinmese de H.W. Smith adlı yazarın "İnsan ve Tanrıları" kitabında, zakkumun Eski Mısır uygarlığında, Nil vadisinde MÖ 3400-2475 yılları arasında yetiştirildiği yazıyor. Daha

sonra dini metinleri incelediğimizde zakkum, mersin ve çınar ağacıyla birlikte Yahudilerin kutsal bitkisi olarak karşımıza çıkıyor. Zakkum Batı Avrupa'ya yaklaşık olarak MÖ 12. yüzyılda Fenikelilerle giriyor. Eski Yunan uygarlığında da sunakların ve altınların süslenmesinde kullanılıyor. Bugün Yunanistan'da cenaze törenlerinde zakkum kullanma geleneğinin kökeni de bu.

Zakkumun günümüzde kullanılan Latince adı olan *Nerium*, Yunan Denizi'nin tanrısı *Nerium*'dan türetilmiş. Aristo'nun öğrencisi olarak bilinen ve MÖ 372 -287 yılları arasında yaşamış olan Teofrast ise, *rhododaphne* olarak isimlendirdiği zakkumu, yaprakları bademe, çiçekleri güle benzeyen çalı olarak betimliyor. Roma döneminde de çok sevilen bir bahçe bitkisi olan zakkum birçok şehirde yapılan duvar resimlerinde en sık kullanılan çiçek motifleri olarak görülüyor. Roma Uygarlığı'ndan sonra 12. yüzyılda gül ve mersinin yanında Arap bahçe sanatının da vazgeçilmez bir parçası olan zakkumlar 16. ve 17. yüzyıllarda tüm Avrupa'da en fazla kullanılan süs bitkilerinden biri oluyor. Hindistan'daysa kaner adıyla bili-

nen zakkum kutsal kabul ediliyor ve Tanrı Şiva'yı temsil ediyor. 1656-1708 yıllarında yaşamış olan Fransız hekim ve botanikçi Tournefort'un ülkemizde ve Yunanistan'da yaptığı araştırmalar sonucunda 1700 yılında hazırladığı kitapta zakkum da *nerion* olarak kaydedilmiş. Zakkumun Latince isminde yer alan *Nerium* sözcüğünü ilk kullanan kişiye, sistematik botanik biliminin kurucusu olarak kabul işveçli bilim insanı Linnaeus.

Zehirli bir bitki olan zakkumun halk hekimliğinde kullanılması çok tehlikeli. İçinde oleandrin adı verilen glikozitler bulunuyor. İnsanlar ve hayvanlar tarafından kullanıldığında öldürücü olabilen bu bitkinin neden olduğu zehirlenmeler, kusma, ishal ve son aşamada kalp yetmezliği şeklinde ortaya çıkıyor.

Özellikle Amerika kıtasında çok sevilen bir süs bitkisi olan zakkum için Teksas eyaletinin Galveston şehrinde 1967 yılından beri faaliyet gösteren uluslararası zakkum sevenler derneği bulunuyor. Dünyanın birçok bölgesinden gelen zakkum yetiştiricileri her yıl bahar aylarında yapılan zakkum şenliğinde Galveston'da bir araya geliyor.